DOI: 10.30816/ICONN4/2017/57

Nume de culte religioase și poreclele lor, pe baza *Atlasului lingvistic român*

Gabriela Violeta Adam, Veronica Ana Vlasin
Academia Română
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu" din Cluj-Napoca, România

Names for religious confessions and their nicknames, based on the *Romanian Linguistic Atlas*

Abstract: The paper analyzes names of religious confessions and their nicknames based on material collected during the complementary dialectal survey conducted by Emil Petrovici and Sever Pop between the years 1930 and 1938. The inventory of notions referring to religious confessions is not vast, developing around two aspects in ALR I [Romanian Linguistic Atlas] (Orthodox and Greek-Catholic) and five in ALR II (Orthodox, Catholic, Protestant-Reformed, Greek-Catholic and neo-Protestant). Although the number of variants is reduced, the names of confessions constitute a rich inventory of terms which are a part of the system of personal names as well.
The appelatives, nicknames and descriptive expressions for religios confessions underline the interaction between the linguistic, ethnic, cultural and confessional realities at the beginning of the 20th century.
Keywords: appelative, nickname, Orthodox, Greek-Catholic, Reformed, Catholic, neo-Protestant.

Cercetarea de față va analiza două categorii antroponimice, nume de culte religioase și poreclele acestora, pe baza materialului excerptat din anchetele dialectale realizate de E. Petrovici și Sever Pop. Apelativele înregistrate pentru noțiunile *catolic*, *ortodox*, *reformat*, *sectar*, *unit* relevă interacțiunea dintre realitatea lingvistică, etnică, culturală și confesională a începutului de secol XX. Deși termenii prin care se identifică cultele religioase nu fac parte din sistemul denominației personale, aceștia pot fi utilizați ca modalitate de identificare, individualizare a unui referent, întrucât antroponimele (nume de famile, prenume, porecle, supranume) provin din cuvintele comune ale limbii române.

Noțiunile programate vizează următoarele nume de culte religioase: *ortodox* (ALR I, chest. [591] și ALR II, chest. [2778]), *unit* (ALR I, chest. [592], ALR II, chest. [2777]), *catolic* (ALR II, chest. [2775]), *reformat* (ALR II, chest. [2776]), *sectar* (ALR II, chest. [2779]). Prima parte a lucrării va aborda numele de culte religioase vizate de ancheta ALR, iar în partea a doua vom prezenta poreclele acestor culte.

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

1. Materialul cuprins în ALR I, chest. [591] și ALR II/I, h. 191 arată că pentru noțiunea *ortodox* se utilizează termenii: *creștini* (pl.), *grec*, *greco-oriental* (cu variantele *grec-orientari* (pl.), *grec-orontal* (pct. 118, chest. [591]), *grec-oruntal*, *moldovean* (pct. 537, chest. [2778]), *neunieți* (pl.), *neunit*, *orientari*, *ortodox* (cu variantele: *oltodox*, *ortodoc*, *ortodoh*, *ortodos*), *pravoslavnici* (pl.), *români/rumâni* (pl.), *sârbi* (pl.) și sintagme/expresii: *creștin adivarat* (pct. 520, chest. [2778]), *creștini ortodocși*, *creștini pravoslavnici* (pct. 665, chest. [591]) *de-a grecilor*, *de legea rumânească*, *d-îha noi*, *drept credincioși*, *ortodox creștin*, *ortodox român*, *pravoslavnici creștini*, *religia rumânească*, *români creștini*, *român ortodox*, *rumâni de legea rumână* (pct. 592, chest. [591]), *rumâni botezați*.

1.2. Urmărind ancheta realizată de Sever Pop, constatăm că lexemul *ortodox* (< ngr. ὀρθόδοξος, lat. med. *orthodoxus* (DLR), cu variantele sale amintite mai sus) este înregistrat pe o arie extinsă a teritoriului dacoromân și în trei puncte la aromâni (06-08). Termenul *greco-oriental* (< etnon. *grec* + adj. *oriental*) formează două arii lingvistice: o arie mai în estul Crișanei (pct. 273, 280, 285, 298, 337) și o arie mai extinsă, compactă, care cuprinde zona munților Apuseni, estul Banatului și sud-vestul Transilvaniei. Ariile lingvistice dominante realizate de lexemele *ortodox* și *greco-oriental* ca răspuns la întrebarea *Cum vă* (*sau le*) *ziceți celor care țin de legea cea mai răspândită la noi în țară?* reflectă contextul istoric și spiritual al perioadei în care s-a făcut ancheta.

Arii mai mici, alcătuite din două sau trei puncte formează termenii: *creștin* în Moldova (pct. 428, 540, 542, 552 și pct. 590, 600), Basarabia (pct. 669, 665) și Muntenia (pct. 710, 730), *grec* formează o arie în sud-vestul Maramureșului și nordul Transilvaniei, *neunit* (< pref. *ne-* + s.m. *unit*) – nordul Crișanei (pct. 278, 333, 335), iar lexemul *român* (var. *rumân*) este regăsit în Bucovina (pct. 381, 418) și în sud-vestul Moldovei (pct. 592, 594, 735). (Vezi harta 1.)

1.3. Dacă privim termenii din perspectiva motivării semantice, constatăm, pe de-o parte, că religia este nu numai un factor de coeziune etnică, dar și un element de diferențiere etnică și culturală. Din această perspectivă, atât în răspunsurile informatorilor, cât și în presa secolului al XIX-lea se evidențiază opozițiile *român* vs *străin*, *creștin* vs *păgân*: „Țăranul român, cinstit dar superstițios, nu putea crede că ungurul, care nu se ținea de tractaturi și nu postește vinerea și miercurea, nu e păgân. Vrând să arate pe un om necinstit și ateu, îl numeau papistaș... Zicerea aceasta până astăzi încă e ocărâtoare în gura țăranului moldovean" (Negruzzi 1872: 134), „Sub cuvîntulŭ creștinŭ înțelegŭ sătenii numaĭ pe dreptŭ slăvitorii creștinĭ, iarŭ ceĭ-alțĭ nu' sŭ priviți decâtŭ ca eretici" (Climescu *et al.* 1882: 36), „Pentru român, e creștin numai cel care se închină lui Hristos, și nu mănâncă carne în zile de post. Creștin deci nu e decât ortodoxul, căci letinul sau papistașul, care spurcă miercurea și vinerea, e tot păgân, și nu va merge niciodată în raiu" (Zanne 1901: 530), „Românul, când vede pe câte cineva din neamurile apusene, fie el catolic, protestant, sau orce o fi el acolo, îi zice «Neamț». Dacă știe că este de al Papii de la Roma, îi zice papistaș; iar dacă-l vede că nu ține posturile, îi zice Spurcă-Mercuri or letin. Românul socotește de creștini adevărați numai pe cei ce țin de lega noastră pravosalvnică, adică drept-credincioasă. Și când zice creștin, el zice

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

Român. Asemenea când zice Român, el zice creștin, drept credincios ca și dânsul. Mai mult nu știe" (Ispirescu: http://jurnalul.ro/special-jurnalul/despre-pomul-craciunului–563293.html).

1.3.1. Termenul generic *creștin* (< lat. *christianus*) (DA, MDA), glosat 'ortodox' și atestat în Basarabia, Moldova, Muntenia, Oltenia, la aromâni (ALR II/I, pct. 10) și meglenoromâni (ALR II/I, pct. 013), „se identifică [...] cu naționalitatea poporului, încât, pentru țăran, *creștin* e sinonim cu *român* și *lege românească* e totuna cu religiune ortodoxă" (Șăineanu 1999: 56).

1.3.2. Apelativul *român* (cu varianta *rumân*) și adjectivele *românesc* și *rumână* din sintagmele *legea rumânească* (ALR II/I, h. 191, pct. 27 și ALR I, chest. [591], pct. 308), *religia rumânească* (ALR II/I, h. 191, pct. 886) și *legea rumână* (ALR I, pct. 592) au și sensul de 'creștin, ortodox', respectiv 'creștină, ortodoxă'. Lexemul *român* și varianta *rumân* sunt atestate în 16 puncte, diseminate pe tot teritoriul dacoromân: forma *român* apare în ALR I, pct. 381, 594, 890, iar varianta *rumân* este notată în ALR I, pct. 12, 266, 592, 810, 870 și ALR II/I, h. 191, pct. 2, 95, 310, 682, 723, 728, 769, 833.

1.3.3. Considerăm că apelativul *român* și varianta acestuia, *rumân*, din sintagmele *rumâni botezați* (ALR II/I, h. 191, pct. 605), *români creștini* (ALR II/I, h. 191, pct. 704), *român ortodox* (ALR I, pct. 418) apare cu sensul etnic, adjectivele *botezat*, *creștin*, *ortodox* dând seama de confesiunea subiectului anchetat.

Utilizarea lexemului *român* cu sens etnonimic, cât și cu sensul 'creștin, ortodox' a dat expresie conștiinței de neam a românilor, sub forma specifică a unității teritoriale, lingvistice și spirituale.

1.4. Forma *rumânești* notată de Sever Pop în pct. 370 (chest. [591]) este un apelativ, provenit de la etnonimul *rumân* + suf. *-ești*. Având în vedere celelalte derivate în *-ești*, care sunt asimilate categoriei gramaticale a adjectivului, în situația de față nu credem că avem a face cu adjectivul *rumânești*, deoarece, pe de-o parte, noțiunea programată vizează un substantiv, iar, pe de altă parte, lexemul în discuție nu apare precedat de un nominal. Din punct de vedere morfologic, considerăm că forma nominală *rumânești* este obținută prin conversiune gramaticală nemarcată. Același statut morfologic au și celelalte lexeme (*creștin*, *român*, *ortodox*) față de care termenul *rumânești* se află în relație sinonimică.

2. Pentru noțiunea *unit* în ancheta realizată de Sever Pop se identifică patru termeni: *catolic* (< lat. *catholicus*) (DA, DEX, MDA), *greco-catolic* (< etnon. *grec* + *catolic*) și *unit* (< vb. *uni*), *uniat* (< v. sl. *unijat*, srb. *uniat* (TDRG), pol. *uniat*, ucr. *уніят* (DLR)). Termenul *catolic*, cu varianta *catolnic*, formează o arie extinsă care cuprinde centrul și nordul Transilvaniei, Moldova, Muntenia și Dobrogea. Acest termen mai este atestat în Banat (pct. 9, 26, 77) și Oltenia (pct. 835). Termenul *greco-catolic* formează 4 arii mai mici în Maramureș, estul Transilvaniei și vestul Crișanei, vestul Transilvaniei și zona Hațegului. Termenul *unit* formează o arie compactă care cuprinde centrul și nordul Banatului, zona Munților Apuseni, sud-vestul Transilvaniei, nordul Crișanei și nordul Transilvaniei. Apelativul *uniat* realizează 3 arii: în sudul Banatului, centrul Crișanei și nord-estul Bucovinei (vezi harta 2).

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

Interesant este că în Oltenia și nord-vestul Munteniei nu se înregistrează răspunsuri pentru această noțiune, ceea ce se explică prin faptul că, în această regiune, populația fiind majoritar ortodoxă (fenomen atestat de recensământul populației realizat în 1930), membrii comunității religioase nu au simțit nevoia de a distinge la nivel lingvistic religia lor de alte confesiuni.

2.1. În ancheta realizată de E. Petrovici[1], alături de termenii *catolic*, *creștin* (pct. 353), *greco-catolic*, *uniat*, *unit* (cu varianta *onit*), *unátoș* (pct. 53) și expresiile *de legea greacă catolică* (pct. 141), *legea rumânească* (pct. 362) se mai notează termenul țuțuieni cu explicația '*s-apropie de unguri, i-am văzut la Sf. Ioan la Suceava*' (pct. 414). Deși în DLR lexemul este considerat ca fiind un nume depreciativ dat de moldoveni și de munteni ciobanilor ardeleni, în situația de față acesta nu se constituie ca o poreclă, ci reprezintă termenul de identificare al unei comunități religioase. *Țuțuieni*, pluralul lui țuțuian este un derivat de la țuțui[1] 'vârf de deal, munte; deal în forma unei căciuli'+ suf. *-an*.

2.2. Având în vedere că, după români, cele mai numeroase comunități etnice erau maghiarii și germanii, este explicabil de ce se notează ca răspunsuri pentru noțiunea *unit* și termenii/sintagmele/expresiile: îi altă liftă (ALR I, pct. 590), *păgân* (glosat de informator: „care nu e de religia noastră" ALR I, pct. 746), *strein* (ALR I, pct. 764), *unguri* (ALR I, pct. 600), *unguri catolnici* (ALR I, pct. 540).

3. Noțiunea *catolic* a fost programată numai în ancheta realizată de E. Petrovici. Pentru această noțiune, alături de termenii *catolic* (cu var. *catolnic*) (< lat. *catholicus*) (DA, DEX, MDA, TDRG), *creștin* (pct. 987), *papistaș* (cu var. *popistaș*) (< magh. *papistás*) (DLR, MDA, TDRG), *greco-catolic*, *grecorintal* (pct. 386), *romano-catolici*, se înregistrează și etnonimele: *poleci* (pl.) (pct. 399) (pluralul lui *poleac* < pol. *polak*) (TDRG), *neamț* (pct. 646, 682, 723) (< slavon. *нѣмъцꙑ*) (TDRG) sau se menționează că sunt de *legea nemțească* (pct. 362, 414, 682)[2].

Notă: Etnonimul *neamț* și sintagma *de/în legea nemțească* înregistrate de anchetator s-ar putea să fie induse informatorului și de întrebarea indirectă folosită pentru obținerea răspunsului: *Cum le ziceți la aceia care nu sunt de legea noastră, ci de aceea a nemților*?

Un alt exemplu care ilustrează nediferențierea foarte clară în mentalul colectiv dintre religie și etnie este răspunsul din pct. 514: forma de masculin notată este *catolici* (pl.), iar forma de feminin nu este, așa cum ne-am aștepta, nominalul *catolică*, ci derivatul etnonimului ungur: *unguroancă* (< *ungur* + suf. *-oancă*)[3].

4. Lexemele *sârbie* 'ortodoxie' (ALR II, pct. 4, chest. [2778]) (< etnon. *sârb* + suf. *-ie*), *șfăbie* 'religia catolică, catolicism' (ALR II, pct. 4, chest. [2775]) (< etnon. șfab, varianta lui șvab, + suf. *-ie*), *poleachie* 'religia catolică, catolicism' (ALR I, pct. 393, chest. [592]), (< etnon. *poleac* 'polonez'+ suf. *-ie*), obținute ca răspuns pentru noțiunea

[1] Vezi ALR II/I MN 104 și ALRM II/I h. 250.

[2] Vezi ALR II/I MN 103.

[3] Aceeași situație este întâlnită în pct. 514, pentru noțiunea *reformat*.

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

ortodox, respectiv *catolic*, nu sunt înregistrate în dicționare cu sensurile notate mai sus. În DLR se înregistrează termenul *sârbie*, menționându-se doar sensul învechit *„limba slavonă”*.

4.1. În ceea ce privește etimologia și modul de formare, în literatura de specialitate se evidențiază două ipoteze:

a. S. Pușcariu, ocupându-se de toponimul major *România*, consideră că înțelesul derivatelor cu sufixul *ie* a alunecat de la sensul de ‘țară’ la sensul de ‘*limbă vorbită*’ (Pușcariu 1904: 689 *passim*). Elena Slave (1962: 167) precizează că „de la numele de țări s-a ajuns la denumirea limbii vorbite într-o anumită țară: *francie*, *grecie*, *rumânie*, *sârbie*”.

b. Cea de-a doua ipoteză etimologică îi aparține lui Vasile Arvinte (1983: 16), care susține că acest tip de derivate cu sufixul *-ie* care „denumesc limba poporului indicat în radical, [...] nu provin de la nume de țări, ci de la numele etnice”. Evoluția semantică a etnonimului la sensul ‘*limbă vorbită*’ se realizează prin intermediul unei locuțiuni adverbiale de tipul *pe grecie*, *pe sârbie*, *pe slavonie* etc. (*„de pre grecie scoasă pre rumânie...* (*Floarea darurilor*, Snagov), [...] *Această carte au fost scrisă pre românie și nu-i bună de nimică*, însemnare pe p. 106 a manuscrisului Codicelui Voronețean, făcută de Constantin ot Dorna” (Arvinte 1983: 124)). Spre sfârșitul secolului al XIX-lea aceste derivate ies din uz, fiind simțite ca arhaice. Unul dintre factorii care au contribuit la dispariția derivatelor cu sufixul *-ie* de la un etnonim „trebuie căutată în faptul că dialectul dacoromân dispune pentru crearea substantivelor colective de la un *nomen ethnicum* de un alt sufix, anume *ime* (*ungurime*, *secuime*, *bulgărime*, *turcime* etc.)” (Arvinte 1983: 140).

Sensul de ‘*ortodoxie*’, ‘*catolicism*’ pe care îl dobândesc lexemele *sârbie*, *poleachie*, *șfăbie* au ca puncte de plecare sensul colectiv al apelativelor ‘totalitatea sârbilor, polecilor, șvabilor’ și unitatea lingvistică, determinată de utilizarea aceleiași limbi de către toți membrii comunității.

5. Răspunsurile obținute pentru noțiunile *catolic*, *ortodox*, *unit*, programate în cadrul anchetelor realizate de E. Petrovici și S. Pop, pot fi clasificate în funcție de câteva criterii precum:

a. cultul religios: *catolic*, *papistaș* ‘adept al catolicismului’ *greco-catolic*, *oriental*, *uniat*, *unit* ‘catolici ai ritului grec’, *neunit*, *ortodox*, *pravoslavnic* ‘adept al religiei creștine răsăritene’;

b. utilizarea unui termen generic: *creștin*;

c. identificarea apartenenței religiei cu cea etnică: *grec*, *neamț*, *poleci* (pl.), *român*, *sârbi* (pl.);

d. identificarea apartenenței religioase cu cea regională: *moldovean*.

6. La întrebarea *Cum le ziceți la aceia care nu sunt de legea noastră, ci de cea a ungurilor care nu-și fac cruce și n-au cruce pe turnul bisericii*?, constatăm că în majoritatea punctelor nu s-a știut răspunde. Pentru noțiunea *reformat*[4], în cele 30 de puncte în care

[4] Vezi ALR II/I MN 104 și ALRM II/I, h. 249.

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

s-a notat un răspuns, se înregistrează următorii termeni: *calvin* (< n. pr. *Calvin*) (DA, MDA), (pct. 36, 64, 76, 105, 182, 228, 250, 279, 284, 349, 353, 362, pct. 8); *catolici* (pl.) (pct. 514); *litoran* (pct. 27), *lotrean*, *lutrieni* (pl.) (pct. 414) (variante ale lexemului *luteran*, neînregistrat ca răspuns (< din lat. *lutheranus*, germ. *Lutheraner*) (DLR, TDRG); *lutărănăș* (pct. 279) (< magh. *luteránus*) (DLR); *reformat* (< din lat. *reformatus*) (DLR) (pct. 102, 105, 235, 260, 279, 574, 883); *reformatoș* (< magh. *református*) (DLR), (pct. 157, 316, 334, 346) (pct. 346 forma de feminin este *îjformatoșe*); *legea ungurească* (pct. 141); *poleci* (pl.) (pct. 682); *protestanți* (pct. 987) (< germ. *Protestant* (DLR, MDA), fr. *protestant* (DEX)), cu var. *protistanți* (pct. 858); *unguri* (pl.) (pct. 192, 310, 325) (<sl.v. жгви (pl.) (DLR), sl. v. *ągrinŭ* (TDRG), sl. *ogrinŭ* (DEX)).

7. Comunitățile religioase neoprotestante au reușit să prospere în perioada 1927–1934, dovadă fiind variatatea răspunsurilor obținute la întrebarea: *Cum le ziceți acelora care se leapădă de credința lor strămoșească, nu mai merg la biserică, ci se adună în câte o casă de se roagă împreună, fără preot*?

7.1. Pentru noțiunea *sectari*[5] s-au înregistrat trei categorii de termeni:

a. termeni care nu desemnează un cult neoprotestant: *catolnici* (pl.) (pct. 769), *pusnici* (pl.) (pct. 537) (varianta lui *pustnic* < slv. роустниьникъ (DLR);

b. termeni generici: *pocăiți* (pl.) (< vb. *a se pocăi*), *sectari* (pl.) (< fr. *sectaire*) (DLR, MDA, DEX), *credincios* (< *credință* + suf.-*ios*), *hiveu* (pct. 325, Cheniz, Sălaj) (< magh. *hivö* 'sectant, pocăit'), *mucăr*, *mucher* (< germ. *Mucker*) (DLR) 'credincios din secta pocăiților' și

c. termeni care privesc ideologia și practicile proprii fiecărui cult sectant. Cea de-a doua categorie de termeni poate fi grupată în funcție de câteva particularități:

c_1. adoptarea sâmbetei ca zi de Sabat, după cele zece porunci, zi de odihnă și semn al alianței dintre credincios și Dumnezeu:

– *adventist* (< fr. *adventiste*, engl. *adventist*) (MDA, DEX), cu variantele *amventist*, *amvertist*, *ieventist*, *ivantist*, *arventiști* (pl.), *arvintist*;

– *sâmbatist* (< s.f. *sâmbătă* + suf. *-ist*), cu varianta *sâmbotiști*, *sâmbătar* (< s.f. *sâmbătă* + suf. *-ar*), cu varianta *sombotar*;

– *stunz* (pct. 431, Recea) (< n. pr. germ. *Stunz*), cu variantele *stund* (pct. 646), *stunț* (pct. 455), ștund („țin sâmbăta") (pct. 666);

c_2. adept al doctrinei potrivit căreia botezul trebuie să fie acordat numai adulților creștini care se căiesc de păcatul originar: *baptist* (< fr. *baptiste*) (DEX, MDA), cu varianta *bactiști* (pl.);

c_3. adept al doctrinei evanghelice: *evanghelist* (< sl. *evangelistŭ*), cu varianta *ivanghelișt*

c_4. *nazarineni* cu variantele: *năzărineni* (pl.), *năzărean*, formă neconsemnată de DLR (cf. rom. *nazareanin* < sl. *nazareanin*). Pentru forma *nazarinean*, DLR menționează sensul 'sectar', atestat pe baza materialului din ALR II, chest. [2779], în două puncte din Banat: 2 și 36.

[5] Vezi ALR II/I, h. 192.

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

7.2. Pentru noțiunea *sectar*, se înregistrează și expresia *lăsați de lege* (pct. 386), adică 'lăsați de credința strămoșească'.

8. Confuzia între planul etnic și cel religios este frecventă în mentalul colectiv al informatorilor, fapt demonstrat și de răspunsurile pentru noțiunea *letin* (termen de ocară pentru cei care nu sunt creștini) (ALR II, chest. [2774]). Alături de termenii care desemnează un cult religios: *calvin* (pct. 36, 53, 386,), *arvintist* (pct. 520), *arventist* (pct. 876), apar și etnonime care individualizează grupuri etnice cu practici și ideologii religioase diferite față cultul majoritar: *ovrei* (pct. 762, 958), *jidan* (pct. 405, 551), *tătar* (pct. 405, 769, 886), *turc* (pct. 47, 405, 723, 769, 784, 791, 872, 886, 928, 958). Această confuzie este consemnată și la subiectul anchetat în punctul 682: *„rúși tot romijnĥ sî și ħeħ núma că vorÝéÄ áltă límbî, da tot créștîn sînt"*.

8.1. Aceeași fuziune între cele două planuri poate fi regăsită și în jurnalul de anchetă al lui E. Petrovici. Acesta constată, încă o dată, că informatorii săi nu diferențiază întotdeauna între naționalitatea grupurilor etnice și apartenența religioasă: *„Locuitorii din Mircești sînt catolici pe jumătate și vorbesc toți numai românește. Celor catolici li se zice unguri, iar celor ortodocși, moldoveni"* (Petrovici 1988: 233) sau *„Regiunea e pe jumătate catolică. Sate curat catolice sau amestecate cu ortodocși. Numai în 2 sate se mai vorbește ungurește [...]. Ungur e sinonim cu catolic și moldovean cu ortodox"* (Petrovici 1988: 236–237).

9. Varietatea poreclelor atribuite unei comunități constituite pe criterii confesionale au la bază, în primul rând, specificul relațiilor interpersonale, acestea dublate fiind de opinii, ideologii sau credințe comune. După cum este definit termenul *poreclă* în literatura de specialitate, acesta fiind caracterizat printr-un puternic conținut afectiv și relevând momente inedite ale vieții comunității, cu scopul de a satiriza, a ironiza o serie de aspecte fizice, morale, lingvistice ale indivizilor, constatăm că, deși nu se naște dintr-o necesitate antroponimică, el îndeplinește un asemenea rol, individualizând persoanele/comunitățile care le poartă (Loșonți 1969: 117).

9.1. Deși religia este un factor de coeziune etnică și spirituală, constatăm că, în ceea ce privește tipologia poreclelor înregistrate, acestea pot fi grupate în două categorii: «false porecle» și porecle «propriu-zise».

9.1.1. În sfera «falselor porecle» se încadrează apelativele care indică etnia comunități religioase (*maghiar* (pct. 899), *neamț* (pct. 2), *poleci* (pct. 399), *ungur* (pct. 537) – porecle pentru *catolic*; *ovrei* (varianta lui *evreu*, < slavon. *evreinŭ* (DLR, TDRG[6], MDA)) – poreclă pentru *sectari*; țigani (pct. 537) – poreclă pentru *ortodocși*) și cultul religios al membrilor comunității (*papistaș*[7], cu varianta *popistaș* – poreclă pentru *catolici* și *uniți*), deoarece nu ironizează/satirizează comunitatea confesională.

9.1.2. Deși pentru porecle «propriu-zise» anchetatorul nu notează explicația/argumentarea lexemului, o parte dintre expresiile și termenii înregistrați ar putea fi reuniți în jurul câtorva constante:

[6] TDRG consemnează ca etimon și gr. Εβραῖος, ngr. Όβριός.

[7] Iuliu Zanne menționează că, în Banat, „se mai numesc *papistași* sau *popistași* copiii născuți din căsătoriile mixte, de deosebite credinți și chiar de deosebite neamuri" (Zanne 1901: 57).

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

– porecle pentru cei care nu cunosc taina botezului: *lifte*[8] (pct. 987) (< sl. *litva* (TDRG) 'locuitor al Litfaniei' < pl. *litwa* (Șăineanu 1999: 396), prin transfer semantic dobândind sensul de *necreștin*), *păgâni* (pl.) (272), *păgâni de unguri* (pct. 310) – porecle pentru *reformați*;

– porecle pentru cei care nu cred în sfânta cruce: *naiclÄʃmbărĥ* (pct. 76) (cf. germ. *nei-* + *Kläger*[9] 'cel care neagă ceva' prin contaminare cu *cloambă* 'creangă, creangă mai subțire, creangă uscată' (NALR–Banat, chest. [1305] material nepublicat, pct. 70, 71, 73, 93);

– porecle care indică lăsarea de credința strămoșească: *căuniți* (pluralul adj. **căunit* 'sărat' < *s.f. cáună* 'ocnă' (DA) + suf. *-it*), *unit-pârlit* (pct. 29), îs mĵĵijț cu lápć/ťě *covăsijt* (pct. 105), *ca vËoh oníțî* cu pļăr pe l*ímbă și* ūș cu lápte ácru (pct. 172), îzŦ*boť*/ňě*záț cu lápť*ě *ácru, s-o uńít cu săcúhi* (pct. 228) – expresii depreciative la adresa comunității greco-catolice; *botezat în slatină, măi slatină ungurească*! (pct. 531) – expresie ironică care vizează comunitatea catolică; *s-o dá li boc pí*șța (pct. 102), *oi, capre pierdute* (pct. 405) – sectari;

– porecle care indică cruzimea: *calvini*[10] (pct. 334, 346, pct. 8) (< s.m. *calvin*, 'tiran, rău, hain'), lutrienii „îs maĥ răĥ *dicât t$ti n$*țiili" (pct. 414).

9.1.3. Alături de aceste expresii au mai fost notate următoarele porecle: *cai vineți* (pct. 141) 'reformat', cu forma de singular *cal vânăt*, etimologie populară pentru *calvin*; *băcăți*, *păcăliți*, etimologie populară pentru *pocăiți*. Apelativul *topoare* (pl.) (pct. 250), notat ca poreclă pentru *reformați*, este regăsit și ca poreclă pentru etnonimul *ungur* (vezi ALR II, chest. [2889]). În această ipostază lexemul realizează o arie compactă ce se extinde de la Carpații Meridionali înspre centrul Transilvaniei și nord-estul Crișanei[11].

Poreclele *caciub* (pct. 666) pentru *catolic*, *pasâști* [*pasijș*ć] (pl.) (pct. 29, Secășeni) pentru *sectari* nu au fost încadrate în taxonomia de mai sus, deoarece nu cunoaștem sensul acestor apelative și nu am reușit să slabilim etimologia acestora.

10. Concluzii

Analiza materialului din ALR I și ALR II cu privire la numele de culte religioase și poreclele acestora relevă un inventar bogat al apelativelor care pot fi regăsite în sistemul denominației personale. Pentru comunitățile lingvistice anchetate religia este atât un factor de coeziune etnică, dar și un element distinctiv, aceeași etnie putându-se diferența prin adeziunea la un anumit cult religios.

---

[8] L. Șăineanu (1999: 396 *passim*) consideră că apelativul *litfă* 'polonez' dobândește, în limba română, sensul 'neam rău, fără credință, popor necredincios', prin generalizare fiind aplicat tuturor celor străini de credința pravoslavnică.

[9] S.v. *Kläger*, în de.thefreedictionary.com.

[10] În *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. VI, Iuliu Zanne (1901: 502) notează sensul expresiei *a fi calvin*: „Adică necredincios, fără frică de Dumnezeu, rău peste samă, neîndurător, împietrit la inimă".

[11] Apelativul *topor* este înregistrat ca poreclă pentru maghiari și în Maramureș (pct. 349), respectiv în nordul Sucevei (pct. 386) (Adam 2015: 127).

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

Bibliografie

Adam, G. V.. 2015. Etnonime şi porecle pentru diferite nume etnice, pe baza ALR II. *Dacoromania* XX (2): 123–134.

ALR I (inedit) = Material adunat de Sever Pop pentru *Atlasul lingvistic român*, partea I, aflat la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca.

ALR II (inedit) = Material adunat de Emil Petrovici pentru *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, aflat la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca.

ALR II/I = Emil Petrovici, *Atlasul linguistic român* [...]. 1940, publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Partea II, vol. I, Sibiu–Leipzig.

ALRM II/I = *Micul Atlas lingvistic român...* 1940, publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Partea II, vol. I, Sibiu–Leipzig

Arvinte, V. 1983. *Român, românesc, România. Studiu filologic*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

ALRR–Banat = *Atlasul lingvistic roman pe regiuni. Banat*. Material nepublicat, adunat de E. Beltechi, I. Faiciuc, N. Mocanu, P. Neiescu, aflat la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj-Napoca.

Climescu I., Curpănŭ I., Petrovŭ C. 1882. Din obiceiele juridice ale poporului românŭ în districtulŭ Bacâŭ. *Columna lui Traianu. Revista mensuală pentru istoria, linguistica şi psicologia poporană*, sub direcţiunea lui B. P. Haşdeu, noua seria, no. 1, Ianuarie: 32–42.

DA, DLR = *Dicţionarul limbii române*. Ediţie anastatică după *Dicţionarul limbii române* (DA) şi *Dicţionarul limbii române* (DLR). 2010. Bucureşti: Editura Academiei Române.

Deutsches Wörtherbuch. de.thefreedictionary.com (accesat în august 2017).

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*. 1998. Ediţia a II-a, Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic.

Ispirescu, P. *Despre pomul Crăciunului*. http://jurnalul.ro/special-jurnalul/despre-pomul-craciunului–563293.html (accesat în august 2017).

Loşonţi, D. 1969. Sistemul popular de denominaţie personală din Bonţida (jud. Cluj). *Cercetări de lingvistică* XIV (1): 115–123.

MDA = *Micul dicţionar academic*. 2001–2003 vol. I–IV, Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic.

Negruzzi, C. 1872. *Scrierile lui Constatin Negruzzi*, vol I. *Pecatele tinereţeloru*. Bucureşti: Librăria Socec & Comp.

Petrovici, E. 1988. *Atlasul lingvistic român II. Introducere*. Coordonator I. Mării, redactori D. Grecu, I. Mării, R. Orza. Cluj-Napoca.

Puşcariu, S. 1904. Sufixul -ie. *Convorbiri literare* XXVIII: 689–707.

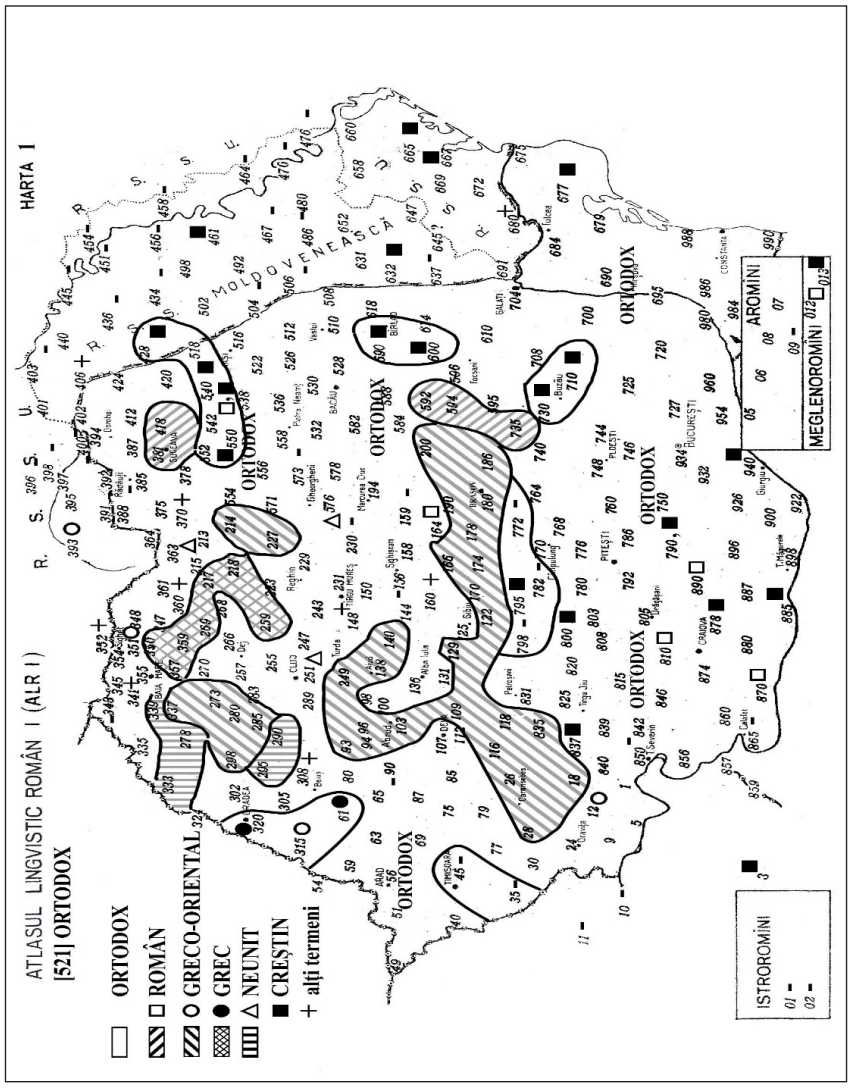
Slave, E. 1962. Sufixele -ie, -ărie. *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* III: 163-174.

Şăineanu, L. 1999. Încercare asupra semasiologiei limbei române. *Studii istorice despre tranziţiunea sensurilor*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de L. Vasiluţă. Timişoara: Editura de Vest.

TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I–III, Bucureşti, 1903–1925; 3., Überarbeiteetund ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder. 2000, 2003, 2005, vol. I–III, Cluj-Napoca: Editura Clusium.

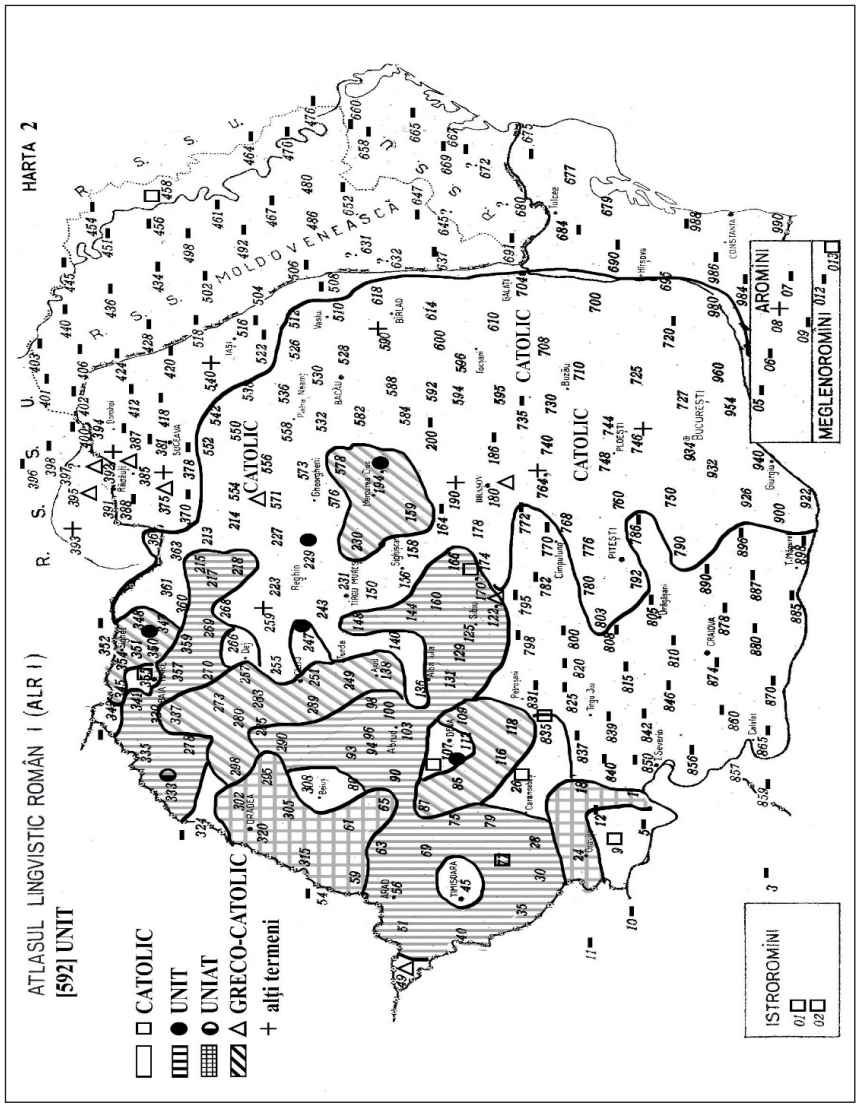
Zanne, I. 1901. *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria şi Macedonia*, vol. VI, VII. Bucureşti: Editura Librăriei Socecŭ & Comp.

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

Harta 1. Termeni pentru noțiunea ‘ortodox’.

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)

Harta 2. Termeni pentru noțiunea 'unit'.

BDD-V4436 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:59 UTC)